

PARTIZIP II ШАКЛЛАРИНИНГ МАЪНО ЖИХАТДАН ФАРҚЛАНИШИ

Юлдашева Н.

Мазкур мақола немис тилида сифатдош 2 (**Partizip II**) шаклларининг маъноси ва улар ўртасида мавжуд бўлган фарқлар сабабларини аниқлашга бағишланган. Немис тили грамматикаларида (қаранг: [Engel, 2009], [Helbig, Buscha, 1987], [Shendels, 1988] берилган маълумотларни таҳлили бўйича Partizip II шаклларининг маъноси феълнинг ўтимли/ўтимсиз ва чегараланган/чегараланмаган хусусиятларига боғлиқ.

Немис тилида барча феъллар терминатив (чегараланган) ва курсив (чегараланмаган) гуруҳларга бўлинади. Терминатив феъллар вақт оқими жиҳатидан табиий якунига келадиган жараённи билдиради. Масалан:

ўтимли феъллар: *bringen, finden, bemerken, übergeben* ва бошқалар;

ўтимсиз феъллар: *kommen, wegfahren, fortgehen, einschlafen, verschwinden, erblühen* ва бошқалар).

Курсив феъллар давомийлик маъносини, яъни ҳеч нарса билан чекланмаган жараённи билдиради. Масалан:

ўтимли феъллар: *tragen, suchen, lieben, fühlen* ва бошқалар;

ўтимсиз феъллар: *gehen, laufen, fahren, schlafen, blühen* ва бошқалар.

Бу икки гуруҳлар ўртасида аниқ чегара белгилаб бўлмайди. Кўпгина феъллар ҳам терминатив, ҳам курсив маънога эга бўлиши мумкин. Бу одатда баёотнинг мазмунига, яъни контекстга боғлиқ бўлади. Таққосланг:

Jacques lebte im allgemeinen sehr mäßig, er rauchte wenig und trank fast nichts.

(*B. Kellermann*) – чегараланмаган (курсив) давомийликни англатувчи феъллар (*rauchen, trinken*).

Ўз маъносига кўра ўтимли феълларнинг **Partizip II** шакли ўтимсиз феъллардан ташкил топган сифатдош **II**дан анча фарқ қилади. Ўтимли феъллардан ясалган **Partizip II** доимо пассив маънога эга бўлади.

Таққосланг: *das gelesene Buch — das Buch, das gelesen worden ist.*

Paris glich einer belagerten Festung. (W. Bredel).

Чегараланган маъноли ўтимсиз феълларнинг **Partizip II** ўз вазифа-ларига кўра чегараланмаган маъноли ўтимсиз феълларнинг сифатдош 2 шаклидан сезиларли даражада фарқ қилади. Чегараланган ўтимсиз феълларнинг Partizip II шакли ҳамиша фаол маънога эга: *die angekommene Delegation* (етиб келган делегация), *die Delegation, die angekommen ist*. Масалан: *Frieda Brenten umarmte und streichelte ihren nach dreizehn Jahren heimgekehrten Sohn* (W. Bredel).

Чегараланган ва чегараланмаган маъноли феълларнинг ўртасида мавжуд бўлган семантик фарқ, сифатдош 2 функцияларга нисбатан ўтимли феъллар учун унчалик ҳал қилувчи рол ўйнамайди. Бу фарқ ўтимсиз феъллар учун купрок аҳамиятга эга. Бироқ ўтимли феълларнинг **Partizip II** темпорал-аспектуал маъноси ҳақида гап кетганда аҳамиятсиз эмас. Масалан:

ich sehe (sah, werde sehen) die aufgegangene Sonne,

ich schicke ab (schickte ab, werde abschicken) den geschriebenen Brief.

Seine Nerven waren gestählt durch die Prüfungen der vergangenen Stunde. (H. Mann; Statt des verhafteten Holzklötzchens kam ein ganz junger Bub... (A. Seghers).

Чегараланган маъноли ўтимли феълларнинг Partizip II шакли баъзан иш-ҳаракат натижасида вужудга келган сифатни (ҳолатни) билдиради.

Таққосланг: *Er sah sich in einem ziemlich großen, halbdunklen Gemach: die Fenster waren verhängt. (Th. Mann); Ein Mann kam mit einer alten reparaturbedürftigen Spieluhr, ein anderer mit einem von einem Bastler gebauten Radioapparat... (A. Scharrer).*

Чегараланмаган маъноли ўтимли феълларнинг **Partizip II** тугалланмаган жараёни билдиради ва гапнинг предикатига нисбатан бир вақтда содир бўлганликни (Gleichzeitigkeit) ифодалайди. Таққосланг:

Er fuhr, von Erika begleitet, in geschlossenem Wagen zum Bahnhof... (Th. Mann); Er hatte sich so stark an seine neue Frau gewöhnt, daß er kaum mehr darüber nachdachte, daß das erwartete Kind nicht seines war. (A. Seghers).

Феълларнинг хусусиятлари	Мисоллар	Partizip II маънолари
Ўтимли чегараланган: <i>verfilmen, erfüllen, erschrecken, finden, vortragen</i>	<i>der verfilmte Roman, der erfüllte Wunsch, das erschrockene Kind, die gefundene Tasche, das vorgetragene Gedicht</i>	Пассив (мажхул нисбат); жараённинг тугаллаганлиги; предикат ифодалаган воқеа-ҳодисадан олдин содир бўлганлик (Vorzeitigkeit)
Ўтимли чегараланмаган: <i>lieben, verehren, tragen, suchen</i>	<i>Die geliebte Mutter, unsere verehrten Gäste, das auf dem Arm getragene Kind, er ist ein gesuchter Arzt (= ein begehrter), gesuchter Stil (= gekünstelter)</i>	Пассив (мажхул нисбат), давомли ҳолат, предикат ифодалаган воқеа-ҳодиса билан бирвақтлик (Gleichzeitigkeit)
Ўтимсиз чегараланган: <i>aufstehen, verblühen, abreisen, einschlafen</i>	<i>Der aufgestandene Schüler, die verblühte Nelke, die abgereiste Delegation, das eingeschlafene Kind</i>	Фаол (аниқ нисбат), жараённинг тугаллаганлиги; предикат ифодалаган воқеа-ҳодисадан олдин содир бўлганлик
Ўтимсиз чегараланмаган: <i>stehen, blühen, reisen, schlafen</i>	<i>Früher hat hier eine Linde gestanden; die Blume hat nicht lange geblüht; das Kind hat ruhig geschlafen</i>	Фақат аналитик шаклнинг таркибига кирувчи компоненти (қисми) сифатида қўлланилади (масалан, перфект, плюсквамперфект)

Қўйидаги жадвалда биз сифатдош 2 шаклларининг маъно жиҳатдан мавжуд бўлган фарқланиш ҳолатларини ва улар нимага боғлиқ бўлганини намоён қиламиз.

Адабиётлар:

Engel U. Deutsche Grammatik. Neubearbeitung. München: Iudicium Verlag. 2009.
Helbig G., Buscha J. Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht. 10, unveränd. Aufl. – Leipzig: Verlag Enzyklopädie, 1987. –
Shendels E. Deutsche Grammatik. М.: Издательство «Высшая школа». 1988.